YMATEB CYNGOR SIR YNYS MÔN I YMGYNGHORIAD Y PWYLLGOR CYFRIFON CYHOEDDUS AR Y

Rhwystrau i weithredu Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 yn llwyddiannus

Dyddiedig – Tachwedd 2020

Awdur – Gethin Morgan

Byddai'r Pwyllgor yn croesawu'ch barn ar y materion a ganlyn i ategu'r dystiolaeth lafar a gawn:

1. **Ymwybyddiaeth a dealltwriaeth o'r Ddeddf a'i goblygiadau.**

- Mae gan arweinyddiaeth a rheolwyr Cyngor Sir Ynys Môn ymwybyddiaeth o'r ddeddf a'i goblygiadau.
- Noder fod y 5 ffordd o weithio (tra falle ddim yn cael ei dystiolaethu yn flaenorol) wedi bod wrth wraidd gwaith y Cyngor Sir ers cyn 2017. e.e. rhaglen llywodraeth parthed ysgolion 21ain ganrif / gwaith datblygu cysylltiedig a pwerdy niwclear yn Wylfa Newydd.
    - Atal
    - Hirdymor
    - Integreiddio
    - Cydweithio
    - Cynnwys
- Rydym wedi ac yn parhau i wreiddio'r egwyddor o ddatblygu cynaliadwy a'r 5 ffordd o weithio i mewn i'n gwaith yn ddyddiol gan geisio ei wneud mor berthnasol a phosib i bob lefel o'n gweithlu ac yn ei dystiolaethu. Mae hyn bellach yn egwyddor craidd ein gwiath dydd i ddydd sydd yn gyrru dull o weithio effeithiol ac effeithlon.
- Gellid tystiolaethu hynny drwy'n cynlluniau darparu gwasanaeth blynyddol / adroddiadau pwyllgorau gwaith a chraffu, yn ogystal a'r ffaith bod y 5 ffordd o weithio yn cael ei drafod yn ein fforymau rheolwyr sydd yn cwrdd yn rheolaidd yn ystod y flwyddyn.
- Noder for rhai elfennau o'r 5 ffordd o weithio yn haws i'w gwireddu nag eraill yn enwedig yn ystod y cyfnod sydd ohoni. e.e. gyda trefniadau rhithiol parthed busnes yn bodoli ar draws y sector gyhoeddus a'r angen I leihau ymgysylltiadau wyneb I wyneb, rhaid meddwl yn ddwysach ynglyn a sut i ymgynghori gyda trigolion ar faterion sydd angen penderfyniad.
- Mae'r Cyngor bob tro yn awyddus I ddysgu oddi wrth eraill ac i'r perwyl hynny wedi gofyn am arweiniad / arfer dda yn y maes hwn gan Archwilio Cymru.
- Yn amlwg, mae bob amser lle i wella ein hymwybyddiaeth ond y gred yw fod gennym sylfaen gadarn i weithio ohono i'r dyfodol er budd gwreiddio'r ymwybyddiaeth ymhellach.

2. **Yr adnoddau sydd ar gael i gyrff cyhoeddus roi'r Ddeddf ar waith a pha mor effeithiol y maent wedi cael eu defnyddio.**

- Nid oes adnoddau ychwanegol wedi'i clustnodi gan Lywodraeth Cymru ar gyfer rhoi'r ddeddf ar waith, newid diwylliant, na casglu tystiolaeth ac adrodd.
- Mae'r disgwyliad o orfod ei weithredu drwy'r arian blynyddol a geir gan lywodraeth cymru ynghyd a'r swm o dderbynir drwy godi'r treth cyngor lleol.
- Tra bod yr hyn sydd yn ddisgwyliedig yn synhwyrol ac yn dilyn y modd y byddai'r sector gyhoeddus yn gweithio nid oes adnoddau ychwanegol wedi'i nodi ar gyfer gweithredu'n unol a'r ddeddf.
- Mae trawsnewid ffordd o weithio, gwreiddio egwyddorion ac ystyriaethau newydd a gwahanol wedi bod yn heriol iawn mewn cyfnod ble mae'r awdurdod (a Llywodraeth Leol) wedi gorfod gwneud arbedion ariannol, a lleihau capasiti ac arbenigedd yn sylweddol.
- Mae'r arbedion parhaol wedi ei gwneud yn anoddach fyth I Lywodraeth Leol wireddu disgwylaidau dydd i ddydd yn effeithiol, heb son am roi mwy o sylw, adnoddau, ac amser i ystyried a chynllunio am y dyfodol

3. **Y cymorth y mae Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol yn ei roi i gyrff cyhoeddus.**

- Mae'r cymorth sydd yn cael ei roi gan swyddfa'r comisiynydd i gyrff cyhoeddus yn ddefnyddiol.
- Mae'r gwahanol dwlsynau sydd yn cael ei cynnig yn helpu i wreiddio'r dealltwriaeth ar draws y gweithlu.
- Mae'r angen i'r cymorth weithiau fod yn fwy pragmatig.
- Angen cydnabyddiaeth pellach i wella'r ymwybyddiaeth a'r gwahaniaeth rhwng delio gyda'r ddeddf mewn ardal drefol ynghyd a delio gyda'r ddeddf mewn ardal wledig (e.e. sefydlu llwybrau teithio beic (fel engraifft o arfer dda) ddim mor hawdd ei wireddu mewn ardal wledig)
- Mae'r cymorth ar disgwyliad ar brydiau i ymateb i ymholiadau gan y swyddfa wedi bod yn feichus o ystyried disgwyliadau statudol eraill sydd gan gyrff cyhoeddus ond credir fod y wybodaeth hynny wedi ei dderbyn gan y swyddfa a bod gwersi wedi'i dysgu ohonynt.
- Byddai swyddfa, capasiti ac arbenigedd yng Ngogledd Cymru'n fuddiol er mwyn cryfhau'r cydweithio, cefnogi, a rhannu ymarfer da.

4. **Rôl arweinyddiaeth Llywodraeth Cymru**

- Mae gan Lywodraeth Cymru rôl arweinyddiaeth gref I'w chwarae a cydnabyddir bod rhwystrau parthed gwireddu hynny.
- Credir bod y gweithdrefnau yn newid er budd ymgymryd a'r rol hynny.
- Noder mai un o gonglfeini y 5 ffordd o weithio yw'r cyd-weithio neu'r rhyngweithio a ddisgwylir rhwng sefydliadau cyhoeddus. Credir fod lle i hyn

wella o fewn gwahanol adrannau'r Llywodraeth ond bod sylfeini cadarn yn cael ei sefydlu yn gyfredol i ymgymryd a'r dasg hynny.

- Er yr angen a'r disgwyliad parhaus i gydweithio ac integreiddio ar draws y sector gyhoeddus, mae rhaid sicrhau bod atebolrwyrdd a'r disgwyliadau sydd ar bob corff cyhoeddus yn glir ac eglur
- Maent fel corff yn dangos sut eu bod yn gweithredu tuag at nodau'r ddeddf (7)
    - Cymru lewyrchus
    - Cymru gydnerth
    - Cymru sy'n fwy cyfartal
    - Cymru iachach
    - Cymru o gymunedau cydlynnus
    - Cymru a diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu
    - Cymru sy'n gyfrifol a'r lefel fyd-eang

  ond credir fod lle iddynt wella yn y ffordd y maent yn ymgymryd ac yn dangos eu bod yn cwrdd a'r 5 ffordd o weithio.

- Mae'r Llwyodraeth yn gosod targedau synhwyrol a heriol i fynd i'r afael ag amryw o'r nodau uchod e.e. carbon niwtral erbyn 2030 sydd yn galonogol ac yn dangos arweiniad clir

5. Unrhyw rwystrau eraill rhag gweithredu'r Ddeddf yn llwyddiannus (e.e. Brexit, COVID, ac ati).

- Adnoddau / dirwasgiad y Deyrnas Gyfunol, ar byd yn ei gyfanrwydd yn dilyn y pandemig.
- Fframwaith adrodd ar berfformiad dan fesur llywodraeth leol newydd sydd yn cymryd ystyriaeth o ddisgwyliadau'r ddeddf a'r dealltwriaeth bod gwaith atal / hirdymor yn waith sydd ddim yn dangos gwelliant dros nos.
- COVID-19 a'i effaith ar cymdeithasu wyneb yn wyneb
- Brexit – yr diffyg dealltwriaeth a'i gyfathrebiad o beth fydd yr effaith ar economi a busnesi'r wlad. Porthladd Caergybi yn cael ei amlygu yma.
- Disgwyliadau Llywodraeth y DU weithiau'n gwrthdaro a disgwyliadau Llywodraeth Cymru
- Diffyg y ddeddf o'i wneud yn statudol bwysig bod sefydliadau y sector breifat yn dilyn y cyfarwyddiadau.

6. Sut mae sicrhau bod y Ddeddf yn cael ei gweithredu'n llwyddiannus yn y dyfodol.

- Cefnogaeth parhaus i gyrff cyhoeddus wreiddio'r disgwyliadau ymhellach
- Lleihad yn y dibyniaeth sydd yn cael ei ddangos ar dystiolaethu rheolaidd sydd weithiau'n ofyniad uwchben disgwyliadau statudol eraill.
- Gwreiddio'r disgwyliadau i feysydd statudol a dewisol mwy eang sydd yn gysylltiedig a gwaith cynghorau.

- Cynyddu'r arlwy sydd ar gael parthed rhannu arfer dda a defnyddio cyrff cenedlaethol / rhanbarthol i ysgogi hynny 'mhellach.
- Ystyriaeth pellach ynglyn a sut y gellid ymgorffori'r disgwyliadau a'i wneud yn berthnasol i'r sector breifat.
- Dylanwadu ar bobl ifanc a sicrhau bod aliniad clir a phendant efo'r system addysg a dysgu (pob oed).
- Uchafu capasiti, dealltwriaeth ac arbenigedd penodol o fewn pob corff cyhoeddus er mwyn gallu dylanwadu.